

SARI IIVONEN

MMT, johtaja

Luomuinstituutti, Luonnonvarakeskus

Suomalaisen luomutuotannon ja monitieteisen luomututkimuksen tilasta ja tulevaisuudesta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138075>

Luomuinstituutti perustettiin kymmenen vuotta sitten tukemaan suomalaisen luomutuotannon kehittymistä. Jo silloin tunnistettiin luomutuotannon tietointensiivinen luonne, joka edellyttää kehittyäkseen myös tutkimuspanostusta. Luomuinstituutin ensimmäiset kymmenen vuotta ovat olleet luomun voimakkaan kasvun ja kunnianhimoisten kasvutavoitteiden aikaa. Viime vuosikymmenen aikana Suomen luomupeltopinta-ala ja luomumarkkinan arvo lähes tuplaantuivat ja luomutilojen määrä kasvoi yli tuhannella. Euroopan komissio julkaisi Pellolta pöytään -ohjelmassa ja Biodiversiteetti-strategiassaan kunnianhimoiset tavoitteet luomulle: 25 % peltopinta-alasta luomuun, kemiallisten kasvinsuojeluaineiden käyttö on puolitettava ja kemiallisten lannoitteiden käyttöä vähennettävä 20 % vuoteen 2030 mennessä. Tuntui että luomutuotannon kasvussa kaikki on mahdollista ja että alan merkitys oli viimeistään nyt laajasti ymmärretty ja hyväksytty.

Maailmantilanne muuttui kuitenkin nopeasti ja ennakoimattomasti. Koronapandemian aiheuttamat kulutusmuutokset, Ukrainan sota, inflaatiokehitys ja yleinen elinkustannusten nousu näkyivät nopeasti luomumarkkinassa. Luomun markkinaosuus kotimaan elintarvikemyynnistä tipahti 2,2 %:iin vuonna 2022. Kotimaan luomumarkkinan arvo oli korkeimmillaan 409 miljoonaa euroa vuonna 2020, ja viime vuonna palattiin vuoden 2019 lukuihin (ProLuomu 2023). Tämä muutos tapahtui siitä

huolimatta, että luomulla pitäisi olla kaikki mahdollisuudet edistää omavaraisempaa ruokajärjestelmää, joka tuottaa myös ympäristöhyötyjä ja parantaa pitkällä tähtäimellä sopeutumista muuttuviin ja entistä haastavampiin viljelyoloihin.

Vuosien kasvun jälkeen koettiin markkinan notkahdus, ja samalla myös tuotannon kannattavuus heikentyi. Kuluneena vuonna luomutuottajien määrä laski, samoin tuotantopinta-ala. Media on tämän kesän aikana nostanut esille luomutuottajien ahdingon. Samaan aikaan markkinan notkahduksen kanssa alettiin soveltaa uutta, osittain aiempaa vaativampaa luomusasetusta, nähtiin laskua luomutuissa uuden CAP-ohjelman myötä, ja luomuvalvontamaksuissa tapahtui nousua. Luomualalla ollaan uudessa tilanteessa.

Tarkastelen luomutuotannon tulevaisuutta ja luomutuotuksen tilaa Suomessa tutkijan silmin ja esitän ajatuksia, jotka ovat jalostuneet mielessäni kuluneina vuosina, joina olen saanut toimia suomalaisen luomutuotuksen aitiopaikalla Luomuinstituutissa.

Millainen on luomutuotannon tulevaisuus?

Luomutuotantoa on pidetty kestävyysmuutoksen veturina, joka on näyttänyt mallia muille ympäristöystävällisestä ja eettisemmästä tavasta tuottaa ruokaa (Eyhorn ym. 2021). Meillä on laaja konsensus siitä, että kestävyysmuutos on välttämätöntä, jotta ruoantuotantomme selviäisi muuttuvissa ilmasto-olosuhteissa. Luomutuotanto onkin pilotoinut ansiokkaasti kestävämpiä ruoantuotantomenetelmiä, jotka ylläpitävät maan kasvukuntoa ja maatalousluonnon monimuotoisuutta (Iivonen ym. 2023).

Kestävyysmuutos on välttämätöntä, mutta tarvitaanko siihen sertifioitua luomutuotantoa? Ja jos tarvitaan, millaista luomua? Tämä on mielestäni aiheellisen kysymys, sillä luomutuotannon pilotoimia menetelmiä on ryhdytty hyödyntämään jo laajemmin maataloudessa. Uudistava viljely on noussut vahvasti keskusteluun, ja se tarjoaa kaikille viljelijöille keinoja kehittää omaa tuotantoaan kestävämpään suuntaan edellyttämättä kuitenkaan samanlaista tiukkojen tuotantosääntöjen noudattamista ja valvontaa kuin luomutuotanto. Kuluttajien näkökulmasta sertifioidun luomutuotannon vahvuus on se, että kuluttajat voivat olla vakuuttuneita tuotteiden tuotannon olevan tuotantosääntöjen mukaista. Valvottuun ja

sertifioituun tuotantoon liittyvä brändi ja tukipolitiikka on myös kannustanut tuottajia luomutuotantoon, vaikka nimenomaan valvontaan liittyvä byrokratia usein rasittaa luomutuottajia ja arveluttaa luomuun siirtymisessä.

Luomutuotannon tulevaisuuteen vaikuttavat mielestäni seuraavat kaksi tärkeää kysymystä: Miten kuluttajat suhtautuvat luomuun? Miten luomutuotanto pystyy vastaamaan muuttuvan maailman kestävyyshaasteisiin?

Sertifioinneilla ja kestävyysmerkinnöillä halutaan vakuuttaa kuluttajia tuotteiden vastuullisuudesta. Tuoreen luomubarometrin mukaan luomun imago suomalaisten kuluttajien keskuudessa on parantunut ja suomalaiset liittävät luomun vastuullisuuteen (Kantar Agri Oy 2023). Luomu on yksi tunnetuimpia ruoan kestävyyssertifikaatteja maailmalla, ja uskon, että kestävyysmerkintöjä tarvitaan jatkossakin. Luomun kannalta kiinnostavaa on se, riittävätkö kuluttajille kestävyysmerkinnät, jotka viittaavat joihinkin ominaisuuksiin – esimerkiksi tuotteen ilmastoystävällisyyteen, biodiversiteetin vaalimiseen tai eläinten hyvinvointiin. Vai tarvitaanko luomun kaltaista holistista ja osin vaikeastikin kuluttajille viestittävää pakettia?

Luomusta viestimiseen liittyy myös kysymys: mitä luomu lupaa kuluttajille? Jos halutaan olla edelläkävijöitä, pitäisi pystyä uudistumaan ajassa ja tarjoamaan ratkaisuja kunkin hetken ongelmiin. Luomutuotannon kehittämiseen liittyy haasteita, jotka juontuvat luomujärjestöjen määrittämisestä luomun periaatteista ja arvopohjasta ja toisaalta myös vaativan luomukuluttajakunnan palvelemisesta. Euroopan maiden yhteiseen luomusertifikaattiin liittyy myös monen maan erilaisten intressien yhteensovittamista, jolloin ei voida välttää kompromisseja. Vahvat periaatteet ja arvopohja ovat toisaalta luomutuotantotavan vahvuuksia, mutta toisaalta ne vaikeuttavat tuotantosääntöjen kriittistä tarkastelua ja kehittämistä tutkimustiedon pohjalta. Vaativien kuluttajien luottamuksen vaaliminen on johtanut luomutuotantosääntöjen kiristymiseen, mikä on haastanut tuottajien jaksamista ja kiinnostusta jatkaa luomutuotannossa. Uhkana on, että sertifioidusta luomusta voi tulla marginaalisempaa samalla kun luomussa käytetyt tuotantomenetelmät valtavirtaistuvat ruoantuotannossa.

Luomualan pitäisi mielestäni pystyä avoimesti tarkastelemaan omia tavoitteitaan. Onko tavoitteena kestävyysmuutoksen kirittäjänä pilotoida

parhaita käytäntöjä sekä luoda yhä tiukempia kriteerejä tuotannolle ja samalla hyväksyä tuotantotavan marginaalisuus? Vai voisiko tuotantosääntöjä tarkastella tuotannon kestävyuden näkökulmasta sekä arvioida vaatimusten ja niistä seuraavien hyötyjen suhdetta tavoitteena luoda tuotantotapa, joka olisi valvottavissa ja tuottajille motivoiva sekä palvelisi laajenevaa kuluttajakuntaa?

Luomutuotannon tulevaisuuteen vaikuttaa myös sen asema yhteiskunnassa

Euroopan unionin luomusertifiointijärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1991. Luomuviljelyn juuret ovat kuitenkin paljon kauempana viime vuosisadan alkupuolella. Albert Howard oli 1900-luvun alkupuolella vaikuttanut brittiläinen kasvitieteilijä, jota voi kutsua luomututkimuksen ja luomuviljelyn pioneeriksi (Barton 2018).

Howardin elämäntyö liittyi kompostointimenetelmään. Hän kehitti yhteistyössä intialaisten pienviljelijöiden kanssa Indore-kompostointimenetelmän. Howard huomasi jo yli sata vuotta sitten, että maan kasvukuntoon on syytä panostaa, sillä voimakas typpilannoitus salpietarilla johti humuksen vähenemiseen ja satotason vähittäiseen hiipumiseen. Maan kasvukunnon hän havaitsi vaikuttavan kasvien kasvuun ja stressinsietokykyyn ja olevan kasvinsuojelun ennaltaehkäisevä keino. Hyvinvoiva maa oli vastustuskykyinen taudinaiheuttajille. Howardin opit eivät saaneet laajaa kannatusta, sillä vielä nykypäivänäkin yritämme korjata luomuviljelyn menetelmillä kemiallisiin panoksiin perustuvan voimaperäisen viljelyn aiheuttamaa humuksen vähenemistä ja maan heikkoa kasvukuntoa.

Luomutuotanto on Suomessakin tarjonnut vaihtoehdon valtavirtaa edustavalle tekniskemialliselle viljelylle, mutta se on kasvustaan huolimatta vielä marginaalista, erityisesti elintarvikemarkkinassa. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa on ansiokkaasti tarkasteltu luomutuotannon asemaa, luomukuluttamista ja luomutuottajiin kohdistuvia ajatuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tomi Lehtimäki (2021) käsitteli väitöskirjassaan luomusta käytyä keskustelua suomalaisessa mediassa vuosina 1980–2015. Keskusteluun on sisältynyt luomutuotteiden ja tavanomaisten tuotteiden ominaisuuksien vertailua ja tavanomaisen tuotannon puolustamistakin siten, että luomua arvioitaessa ei yleensä ole huomioitu tavanomaisen tuotannon ongelmia.

Suomalaiset luomutuotannon pioneerit joutuivat perustelemaan olemassaoloaan ja irtautumaan siitä negatiivisesta leimasta, joka luomuun liitettiin (Lähdesmäki ym. 2019; Siltaoja ym. 2020). Luomutuotannon parempi kannattavuuskehitys viime vuosikymmenellä toi keskusteluun taloudellista näkökulmaa ja luomumarkkinan voimakas kasvu kaupallista kiinnostusta, joka osaltaan muutti luomutuotantoon liittyvää keskustelua. Luomuun siirtymistä pystyi perustelemaan taloudellisella kannattavuudella ja samalla ravistelemaan luomutuotantoon liitettyä idealistista leimaa harteiltaan. Ei tarvinnut enää leimautua idealistiksi, sillä ratkaisuun pystyi perustelemaan taloudellisella realismilla. Siirtyminen tavanomaisesta viljelystä paremmin kannattavaan luomuviljelyyn on voinut tarkoittaa myös viljelijäidentiteetin uudelleenpohdintaa. Merja Lähdesmäki ja Kari Mikko Vesala (2022) ovatkin tuoreessa julkaisussaan tarkastelleet, kuinka suomalaiset viljelijät ovat luomuviljelyyn siirryttyään joutuneet rakentamaan hyvän viljelijän identiteettiä niin, että siirtymistä tavanomaisesta viljelystä luomuviljelyyn ei koettu liian vaikeaksi viljelijäidentiteetin näkökulmasta.

Suomessa otsikoihin ja erilaisiin maatalous- ja ruoka-alan strategioihin on viime vuosina noussut uudistava maatalous, vaikka uudistavalle viljelylle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Mielenkiintoiseksi tilanteen tekee se, että uudistavan viljelyn menetelmät ovat pitkälti samoja kuin luomutuotannon, mutta keskusteluissa luomutuotanto mainitaan hyvin harvoin. Tämä voi johtua siitä, että uudistavan viljelyn katsotaan soveltuvan kaikille viljelijöille ja halutaan välttää leimautumista tiukasti säädeltyyn ja sertifioituun tuotantoon, joka myös rajoittaa liikaa viljelijöiden valinnanvapautta viljelypäätöksissä. Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että luomuun liittyy vieläkin sellaista negatiivista leimaa, jota uudistavan viljelyn edistäjät haluavat välttää. Onko luomulla yhä yhteiskunnassamme leima, joka vaikuttaa tuotantotavan asemaan ja siitä puhumiseen? Luomun asema suomalaisessa yhteiskunnassa saattaa kertoa myös laajemmin suhtautumisestamme valtavirrasta poikkeavaan ajattelutapaan ja vaikeuttaa monimuotoisuuden nojaavan muutosjoustavan suomalaisen ruokajärjestelmän rakentamista.

Monitieteiselle luomututkimukselle on tilausta

Elinkeinoja palvelevan tutkimuksen yhtenä tehtävänä on tuottaa tietoa ratkaisujen kehittämisen tueksi. Luomutuotantoa palvelevan tutki-

muksen määrä on viime vuosikymmenen aikana kasvanut Suomessakin. Meillä luomutuotantoon liittyvä tutkimus on ollut vahvasti alkutuotannon kehittämistä palvelevaa tutkimusta, johon on viime vuosina yhä vahvemmin liittynyt myös ympäristövaikutuksien tutkimusta. Toisaalta meillä on ollut vastapainona myös korkeatasoista edellä jo mainitsemaani yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Elintarvike- ja kuluttajatutkimusta meillä on sen sijaan tehty hyvin vähän, vaikka tavoitteena on tuottaa luomutuotteita kuluttajien tarpeisiin.

Chopin ym. (2023) tarkastelivat luomualaan liittyvää kansainvälistä tutkimusjulkaisutoimintaa vuosilta 1945–2021 tavoitteenaan ymmärtää tutkimuksen painopisteitä ja niiden suhdetta luomualan tuotannolle asetamiin tavoitteisiin. Luomualan kansainvälinen järjestö IFOAM määrittelee luomutuotannon periaatteiksi ekologian, huolenpidon, terveyden ja oikeudenmukaisuuden (*ecology, health, care, justice*). Näihin periaatteisiin on viitattu luomutuotantosääntöjä ohjaavassa Euroopan yhteisessä luomuasetuksessa, ja niiden pitäisi myös ohjata luomualan yritysten toimintaa sekä alan kehittämistä. Entä onko tutkimusta suunnattu näiden periaatteiden edistämiseen?

Luomuun liittyvien vertaisarvioitujen tutkimusjulkaisujen määrä alkoi kasvaa voimakkaasti 1990-luvun loppupuolella (Chopin ym. 2023). Vuosina 1945–2021 julkaistiin tutkijoiden kriteerit täyttäviä artikkeleja noin 10 000, joista vajaan 10 % vuonna 2021. Viime vuosina julkaisutoiminta on voimakkaasti kiihtynyt. Tarkempi julkaisujen tutkimusteemojen tarkastelu osoittaa, että viime vuosina on tutkittu erityisen paljon kuluttajien asenteita luomuruokaa kohtaan ja luomuruoan laatuun liittyviä teemoja, mikä kertoo myös luomutuotannon kaupallistumisesta.

Luomutuotantoon liittyvä monitieteinen tutkimus, joka pyrki kehittämään samanaikaisesti viljelyjärjestelmän kestävyyttä ja sosioekonomista vaikuttavuutta, on sitä vastoin ollut hyvin vähäistä. Myös tutkimusta, joka edistäisi tuotannon oikeudenmukaisuusperiaatteen toteutumista, on tehty erittäin vähän. Oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaan luomumaatalouden pitäisi rakentua vuorovaikutussuhteille, jotka turvaavat oikeudenmukaisuuden suhteessa yhteiseen ympäristöön ja elinmahdollisuuksiin kaikilla tasoilla. Oikeudenmukaisuuden ja reilun periaate koskee luomuruokaketjun kaikkia toimijoita – tuottajia, työntekijöitä ja jalostajia, kauppiaita ja kuluttajia. Aihepiiri on hyvin ajankohtainen myös suomalaisen kannattavuuskriisissä olevan alkutuotannon ja laajemmin maaseudun elinvoiman näkökulmasta.

Suomessa luomutuotannon kehittämistä tutkimusperustaisesti tarvitaan jatkossakin. Tarvitaan monitieteistä tutkimusta, joka tarjoaa tilatason ratkaisuja ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävämmän luomutuotannon kehittämiseen eri alueilla. Monitieteinen tutkimus tarjoaa keinoja monimutkaisten ja monella eri tasolla olevien haasteiden ymmärtämiseen ja ratkaisujen tuottamiseen. Ruokajärjestelmän kestävyysmuutos on meille valtava haaste.

Muutos syntyy ihmisten toiminnan kautta. Siksi ratkaisut vaativat monitieteistä näkökulmaa, joka yhdistää ymmärryksen ruoantuotannosta ja sen ympäristövaikutuksista ihmisten käyttäytymistutkimukseen ja kulutustamme kestävämpään suuntaan ohjaaviin keinoihin. Muutoksessa on tärkeää ymmärtää myös paikallista toimintaympäristöä. Vaikka maailmalla on tehty paljon kuluttajatutkimusta, Suomessa tarvitaan jatkossakin luomukuluttajuuteen liittyvää tutkimusta, joka palvelee kotimaan markkinoilla toimivia ja vientiin tähtäviä yrityksiä.

Tutkimuksen ohella on hyvin tärkeää ylläpitää keskustelua luomusta ja sen yhteiskunnallisesta asemasta osana kestävää ja oikeudenmukaisempaa suomalaista ruokajärjestelmää ja elinvoimaista maaseutua.

Kirjallisuus

- Barton, G. A. 2018. *The global history of organic farming*. Oxford University Press, New York.
- Chopin, P., A. Menegat, G. Bergkvist, S. Dahlke, O. Jäck, I. Karlsson, M. Lana, T. Ortman, R. Reumaux, I. Öborn & C. A. Watson 2023. The reflection of principles and values in worldwide organic agricultural research viewed through a crop diversification lens: A bibliometric review. *Agronomy for Sustainable Development* 43, e23. <https://doi.org/10.1007/s13593-023-00875-y>
- Eyhorn, F., A. Muller, J. P. Reganold, E. Frison, H. R. Herren, L. Lutikholt, A. Mueller, J. Sanders, N. E.-H. Scialabba, V. Seufert & P. Smith 2019. Sustainability in global agriculture driven by organic farming. *Nature Sustainability* 2, 253–255. <https://doi.org/10.1038/s41893-019-0266-6>
- Iivonen, S., J. Ekroos, M. Hagner, T. Hyvönen, A. Järvinen, A. Palojärvi & M. Toivonen 2023. Luomutuotannon vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen pohjoisessa maatalousympäristössä: Synteesiraportti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 5/2023. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-598-9>
- Kantar Agri Oy 2023. *Luomun kuluttajabarometri 2023*.
- Lehtimäki, T. 2021. *Organizing natures: Justification and critique in the development of organic agriculture in Finland*. Doctoral Dissertation. Publications of the Faculty of Social Sciences 198. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7028-6>

- Lähdesmäki, M., M. Siltaoja, H. Luomala, P. Puska & S. Kurki 2019. Empowered by stigma? Pioneer organic farmers' stigma management strategies. *Journal of Rural Studies*, 65, 152–160. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.10.008>
- Lähdesmäki, M. & K. M. Vesala 2022. How can organic farmers be good farmers? A study of categorisation in organic farmers' talk. *Sociologia Ruralis* 62:3, 413–436. <https://doi.org/10.1111/soru.12382>
- ProLuomu (2023). Luomu Suomessa 2022. Saatavissa: <https://proluomu.fi/wp-content/uploads/2018/03/luomu-suomessa-2022.pdf> [Viitattu 28.9.2023.].
- Siltaoja, M., M. Lähdesmäki, N. Granqvist, S. Kurki, P. Puska & H. Luomala. 2020. The dynamics of (de)stigmatization: Boundary construction in the nascent category of organic farming. *Organization Studies* 41:7, 993–1018. <https://doi.org/10.1177/0170840620905167>